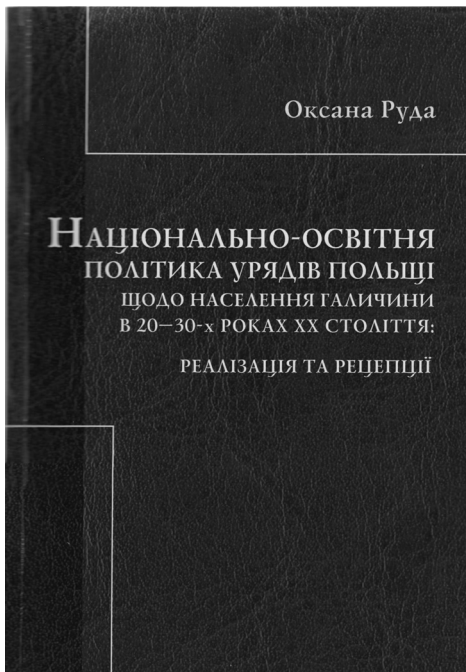

Роман ГОЛИК

*доктор історичних наук
старший науковий співробітник відділу нової історії України
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3123-1920>
e-mail: roman_holyk70@ukr.net*

**[Рец.]: ОСВІТА ДЛЯ НАЦІЇ: НОВА ПРАЦЯ ПРО
МІЖВОЄННУ ГАЛИЧИНУ [на кн.]: Руда О. Національно-
освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини
в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції:
монографія / Національна академія наук України, Інститут
українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 802 с.**

У контексті державотворення та розбудови демократичного суспільства актуального значення для сучасної України набуває пошук шляхів гармонізації міжнаціональних відносин, зокрема вирішення проблем національних меншин в освітній

сфері. З огляду на це, на сучасному етапі важливе використання історичного досвіду для вирішення національних питань задля уникнення хиб і помилок минулого. Монографія Оксани Рудої «Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції» розкриває багато аспектів цієї теми на матеріалі міжвоєнної доби. На широкому суспільно-політичному тлі авторка представила національно-освітню політику Польщі 20–30-х років ХХ ст., цілісну картину становища національних меншин і характеристику політики польських урядів, що спричинила розколи й напруження у суспільстві та призвела до послаблення польської державності. Це робить дослідження актуальним і в ретроспективному плані, і з погляду освітніх практик та етнонаціональних процесів сучасної України.

З погляду читача, приємно вражають уже самі масштаби книжки: обсяг (802 с.), історіографічна і джерельна база (2 183 позиції у загальному списку) та тематичний спектр монографії. На великому архівному матеріалі (документи органів влади й управління міжвоєнної Польщі, політичних партій, культурно-освітніх товариств, церковних інституцій, шкільних закладів; статистичні дані; джерела особового походження; періодичні видання), значна частина якого вперше введена до наукового обігу, на тлі детального аналізу наукової літератури й методології авторка досліджує дуже широкий спектр питань. У цій праці О. Руда поставила за мету комплексно проаналізувати національно-освітню політику урядів Польщі 20–30-х років XX ст. у контексті її впливу на політичні, міжетнічні, освітні, мовні та релігійні процеси міжвоєнної Галичини. Представлена монографія відзначається науковою новизною, яка, зокрема, полягає в тому, що дослідниця вперше спробувала сформувати цілісну картину освітньої діяльності українських, польських, єврейських і німецьких політичних партій, громадсько-політичних діячів, культурно-освітніх та релігійних структур міжвоєнної Галичини, що була відповіддю на національно-освітню та мовну політику Польської держави.

На сторінках монографії авторка детально висвітлила місце, статус і роль Галичини в державному організмі міжвоєнної Польщі, загальні принципи національної політики Польської держави 20–30-х років XX ст. та їхнє застосування в освітньому процесі. Як впливає з праці, О. Руда аргументовано довела необхідність і значущість постановки та вирішення проблеми для з'ясування впливу національно-освітньої політики Польщі на розвиток освітніх закладів Галичини й боротьби місцевого населення за власні національні, освітні та мовні права.

Питання мови як політичного інструменту, проблема мовної асиміляції в міжвоєнній Галичині, впливу утравізму у шкільництві на асиміляцію меншин знайшли належне висвітлення у монографії. Погоджуюся з авторкою, що спроби в міжвоєнні роки обмежити суспільні функції регіональних і місцевих мов, побудувати мононаціональну Польську державу через примусову асиміляцію меншин призвели до дискримінації непольського населення. О. Руда зауважує, що ухвалені в 20–30-х роках XX ст. закони обмежували мовні права національних меншин чітко визначеною територією, а також сприяли розбудові мережі навчальних закладів із польською мовою викладання та збільшенню кількості утравістичних шкіл через зменшення кількості навчальних закладів із мовами меншин. Авторка робить висновки, що подібні зміни перешкоджали формуванню україномовного простору у сфері освіти, негативно позначилися на загальному стані шкільництва українців, ускладнили навчання українських дітей у навчальних закладах різних рівнів рідною мовою, а також загострили українсько-польські відносини в Галичині. Можна погодитися з авторкою, що оскільки влада, впроваджуючи мовне законодавство у південно-східних воєводствах, не брала до уваги інтересів місцевого німецького та єврейського населення у вирішенні мовного питання, то це обмежило сферу функціонування також і їхніх мов.

Належну увагу О. Руда присвятила дослідженню національно-освітніх тем у політичних дискурсах усіх каденцій тогочасного польського парламенту (Сейму) та практиці українських, польських, німецьких, єврейських політичних партій. На увагу заслуговують висновки авторки про те, що українські політики головну загрозу вбачали в колонізації навчальних закладів і поширенні польськості на

етнічні українські терени, тому вістря своєї боротьби в освітній сфері спрямували на роз'яснювально-пропагандивну діяльність задля піднесення національної свідомості в місцевого населення, розширення функціонування мережі українських культурно-освітніх товариств, протидію утраквізації україномовних навчальних закладів. Досліджуючи діяльність єврейських партій, О. Руда зауважує, що основні розбіжності в єврейському політикумі стосувалися трактування місця євреїв у Польщі, підходів до визначення ролі релігії в освіті, а також мови викладання у навчальних закладах (їдиш, іврит, польська). Підійшовши ґрунтовно до висвітлення просвітницької діяльності тих німецьких політичних партій, які поширили свій вплив на Галичину, авторка зазначила, що попри ідеологічні розбіжності німецькі політики зосередилися на відстоюванні культурно-освітніх інтересів свого народу, зокрема розширенні мережі німецькомовних шкіл.

Досліджуючи діяльність парламентарів у Сеймі різних каденцій, О. Руда зазначає, що представники української, єврейської та німецької спільнот використовували парламентську трибуну для захисту прав та інтересів своїх виборців, зокрема відстоювали право меншин на навчання рідною мовою та розбудову мережі непольськомовних навчальних закладів. Натомість польські парламентські групи формували законодавчу базу для розбудови польськомовного шкільництва, покликаною пришвидшити асиміляцію національних меншин. Авторка наголошує, що цьому, зокрема, слугувало освітнє і мовне законодавство, запроваджене в 1924 р. та 1932 р.

Поряд із висвітленням відстоювання освітніх прав населення Галичини політиками різних національностей О. Руда належну увагу приділила також дослідженню діяльності національних товариств та релігійних організацій (Римо-та Греко-Католицької, протестантських Церков, юдейських громад) як чинників суспільної мобілізації галицьких українців, поляків, євреїв, німців. З монографії можна почерпнути цікаві відомості про просвітницьку працю українських («Просвіти», «Рідної школи», «Взаємної помочі українського вчителства», «Учительської громади», «Сільського господаря») та німецьких (Спілка німців-християн Малополющі, Спілка німців-католиків Малополющі, Спілка німецьких учителів і вчительок Малополющі) товариств, спрямовану на розвиток національного шкільництва, піднесення освітнього рівня своїх громад та збереження їхньої національної ідентичності. Авторка не оминула увагою також освітню та виховну працю членів польських культурно-освітніх товариств, зокрема Товариства школи людової, Християнсько-національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл, Товариства вчителів середніх і вищих шкіл, Союзу польських учителів загальноосвітніх шкіл, які здебільша зосередилися на збереженні польськості в Галичині, піднесенні освітнього рівня місцевих поляків та формуванні їхньої національної свідомості. Доповнює загальну картину аналіз діяльності єврейських товариств (Союз громадських організацій, які утримують єврейські школи, Товариство з підтримки єврейського шкільництва та єврейської культури, Центральна єврейська шкільна організація, «Тарбут», Єврейське товариство народної та середньої школи), котрі опікувалися приватним початковим і середнім шкільництвом із різними мовами викладання та відмінними підходами до виховання.

Належну увагу в тексті приділено основним формам просвітницької діяльності Греко-Католицької та Римо-Католицької Церков, Союзу Церков

евангельсько-аугсбурзького і гельвецького визнання, німецьких душпастирів римокатолицького обряду та юдейських громад, спрямованої на збереження культури, релігійних традицій і етнічної самобутності їхніх спільнот.

Звісно, до тексту можна висловити окремі побажання. Зокрема, коли йдеться про методологічні й історичні питання мови та національної свідомості, варто було б покликатися не лише на роботи, які апелюють до т. зв. «теорії мовної відносності» (Вільгельма Гумбольдта (Friedrich Wilhelm von Humboldt), Олександра Потебні, Едварда Сепіра (Edward Sapir), Бенжаміна Лі Ворфа (Benjamin Lee Whorf)), але й до соціолінгвістичних концепцій, де йдеться про мову як інструмент соціального впливу чи влади (як у П'єра Бурдьє (Pierre Bourdieu) чи школи Теуна Ван Дейка (Teun Adrianus Van Dijk)) та на теорії двомовності й міжмовних контактів (у працях школи Урієля Вайнраха (Uriel Weinreich)). Водночас у подібних працях доречно частіше залучати елементи освітньо-педагогічних, мовних, політичних, навіть етнологічних теорій науковців міжвоєнної доби. Ці концепції часто могли пояснювати різні аспекти тогочасного національно-суспільного життя.

Ширшому розкриттю проблеми, на мою думку, сприяло би більше акцентування на суспільній реакції та рецепції, художньо-літературному чи мистецькому відображенні освітніх і національно-політичних ініціатив. Вони дають змогу побачити антропологічний, особистісний вимір проблем.

Отже, можна стверджувати, що монографія О. Рудої – цікаве інтердисциплінарне дослідження, безперечним позитивом якого є, власне, порівняльний контекст праці: авторка зосереджує розвідку на більшості значущих національних спільнотах Галичини та послідовно порівнює їх. Усе це вигідно вирізняє рецензовану монографію серед багатьох інших робіт, присвячених міжвоєнному часу.